

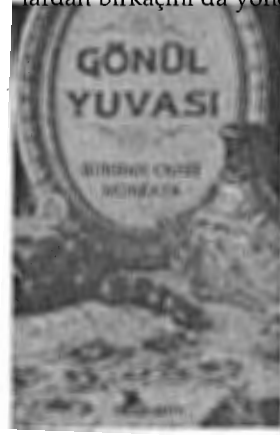
Burhan Cahit Morkaya ve Gönül Yuvası Romani*

Türk edebiyatının Tanzimat'tan önceki dönemlerinde, okur yazar kişiler için, kitap yazıp devletin ileri gelenlerine, özellikle de hükümdara sunmak iş, mevki ya da bağ, bahçe benzeri taşınmaz edinmenin önemli yollarından biriydi. Ancak 1860'lı yıllarda, şair ve yazarlar devlet kapısında ya yer bulamadı ya da buradan ele geçen gelir yetmemeye başladı. Bu sırada İbrahim Şinasi gibi Avrupa'ya gidip gelenler, gazete ve dergi çıkararak okurlardan kuruş kuruş sağlanacak gelirle geçinilebildiğini yerinde görerek öğrendiler. Artık devletin tepesindekilere övgü şiirleri ya da kitap sunmak yerine, halk adına onları gazete ve dergilerde eleştirmeye sıra geldi. Okurların ilgisini çekmek söz konusu olunca da önce yabancı dillerden çeviri roman özetleri ya da bunların tümünün bölüm bölüm verilmesi (tefrika) olgusu ortaya çıktı.

Nâmîk Kemal'in öncülüğü, Şemsetdin Sami Bey'in sözlük, ansiklopedi vb. ile birlikte ilk yerli romanı yazma çaba ve çalışkanlığı, Ahmet Midhat Efendi'nin çok sayıda öykü ve roman üretirken bir yandan da okur denilen tüketiciyi yetiştirip sayısını artırması gibi iyi örnekler, gençleri edebiyata özellikle de romana özendirdi. Bunlardan Hüseyin Rahmi Gürpınar "Yazarlıkla da yaşanır." anlayışını pekiştirdi. O yıllarda iyi şiirler yazıp tanınmış şairler arasına girerek para kazanmak neredeyse imkânsızken Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* romanı-

nın baş kişisi Ahmet Cemil böyle bir yol izlemiş, başarısız olmuştur- romanla işe başlayanlardan bazılarının üne ve servete kavuşması ise çok daha sık gerçekleşmiştir.

Yazarlığı meslek seçerek sivrilenler arasında, Burhan Cahit Morkaya da (1892-1949) vardır. Daha lise öğrencisiyken gazete ve dergilere yazmış; Mülkiye Mektebi'ni bitirince de basından kopmamıştır. Toplum sorunlarıyla siyasal olaylara ilişkin, ciltler dolduracak yazılarından başka, kırkın üzerinde roman, fıkra, öykü, oyun, inceleme kitabı yazıp bırakan Morkaya, Ahmet Midhat ile Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yolunu izlemiş; kalemiyle kazandıkları varlıklı bir hayat sürmesine yetmiştir. Alfa be değişimi öncesi ve sonrasında *Yeni Gazete*, *Ses*, *Millî Ajans*, *Servet-i Fünûn*, *Karagöz*, *Köroğlu*, *Milliyet* vb. gibi gazete ve dergilerde yazmış, bunlardan birkaçını da yönetmiştir. 1946

* Burhan Cahit Morkaya, *Gönül Yuvası*, (hızl. Akgül Zorbay), İskenderiye Yayınları, İstanbul, 2008, 245 s.

yılında milletvekili seçilmiş; ancak nedense görev yaptırılmamıştır.

Burhan Cahit Morkaya'dan sonra roman yazarların bir kesimi, şu ya da bu biçimde onun bıraktıklarından yararlanmışlardır. Muazzez Tahsin Berkand, kadın okurlara yönelik *Bülbül Yuvası* (1943), *Gönül Yuvası* (1950) kitaplarıyla Morkaya'dan esinlendiği gibi yine onun *Düğün Gecesi* (1933) romanı, Adalet Ağaoğlu'nda *Bir Düğün Gecesi* oluverir. Morkaya'nın romanlarından yarım düzineye yakını Latin harflerine geçişten önce yayımlandığından bunlar; ancak eski yazıyı iyi bilenlerce okunabilmektedir.

Şu günlerde, Boğaziçi Üniversitesinde, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mensubu Akgül Zorbay, Morkaya'nın eski yazıyla basılmış kitaplarını salt okumakla kalmıyor, yeni harflerle yayına da hazırlıyor. Daha önce onun 1927 yılında basılmış *Ayten* romanını okurların beğenisine sunan yazar, son olarak da yukarıda değinilen *Gönül Yuvası'nı* gün ışığına çıkardı. Akgül Zorbay, yazarın geri kalan eski yazıyla basılmış kitapları üzerindeki çalışmalarını da sürdürmektedir.

Gönül Yuvası romanı, İstanbul'un Süleymaniye semtinde, birbirine yakın evlerde oturan, şımartılarak büyütülüp yabancı okullarda okutulan, yaz tatillerini teyzelerinin Erenköy'ündeki köşkünde geçiren iki amca çocuğu Elvan adlı genç kıza çitkırıldım ve sulugöz Ziya'nın öyküsüdür.

Aileler "beşik kertmesi" yapmışlarsa da gençlerin gelecekte birbiriyle evleneceklerine kesin gözüyle bakılmaktadır. Öğrencilik sürecinde iki çocuk birbirini hiç çekemez: "Onun yeni bir şey öğrenmesini hazmedemezdim... Kendime karşı zayıf gördükçe daha sert, daha insafsız

olurdum." (s. 33) diyen anlatıcı Elvan, "Dame de Sion" Fransız Kız Lisesi'ni bitirmiştir. Ağaçlara tırmanır, erkeklerle yarışır. Bütün oyunlarda kız, erkek, komşu çocuklarından üstündür. Aşağılamaksızın herkese güler, kendisine güldürmez. İnatçıdır, dediği yapılmazsa intikamı acıtıcı olur. Kardeşinin sünnet düğününü kıskanır. Kendisini süslemek isteyen annesinin saçına, istediği renkte kurdele takmamasını sorun yapınca, yediği bir tokak yüzünden, ocakta kaynayan iki koca tencere yemeği devirmiş; kaçıp sığındığı odasının kapısına gelip bağırarak babasının kilidi kırıp kendisini cezalandıracağını söylediği anda da "Pencereden atlarım." tehdidiyle cezadan kurtulmuştur.

Elvan, delişmen yönleriyle Reşat N. Güntekin'in 1922'de yazdığı *Çalılık* romanının Feride'sini anımsatır. Pi-yano çalması, aşırı sevgisine rağmen eşine ihanet etmemesiyle de Mehmet Rauf'un *Eylül* romanının kadın kahramanı Suat Hanım'a benzemektedir; ancak Suat eşine daha saygılı, gizli âşığına daha mesafeli ve daha ağırbaşlıdır. Necip ona elini bile süremez, sadece gizlice aldığı eldivenini okşar.

Fransız Lisesi'ni bitiren Ziya da inatçıdır. Elvan'ın kız ve oğlan çocuklarıyla oynadığı oyunlara seyrek olarak katılır. Ya keman çalar ya kitap okur. Bir gün köşkün sahibi, teyzelerinin eşi olan enişterleriyle komşuları Selami Bey, kenarında yiyip içtikleri havuzun başından uzaktaki bir duvara el değdirmecesine "Lebondan bir kutu fondan" karşılığı, komşu çocuklarıyla üç erkek dört kız- yaptırdıkları koşuda, öteki çocuklar birer ikişer yere serilirken Ziya, Elvan'dan geri kalmamak için canını dişine takar. Bitiş çizgisine yaklaşmışken düşüp dizinden yaralanır, çenesi kanar. Birinci yine Elvan'dır;

ama o da nefes nefesedir. Nedense o an acıdığı Ziya'nın dizine mendilini sarar. Bundan sonra birbirlerine yine sitemli; ancak kadın ve erkek olarak başka bir gözle bakmaya başlarlar.

Zaman zaman aile ortamında birlikte konser vermeleri istenir. Elvan piyano çalıp şarkı söylerken Ziya da kemanıyla ona eşlik eder. Klasik Türk ya da Batı musikisi, ne çalarlarsa çalsınlar hep rekâbet içindedirler; ama musiki zamanla olumsuz duygularını silip gönül bağlarını güçlendirir.

Geçim kaygısı olmayan Ziya, on sekiz yaşındaki Elvan'ı ister. Durumu Elvan'a kendi annesi açar. O da düşünmek için süre ister. Birkaç gün geçince, "olur" demek için, yengesine vermeyi düşündüğü bir demet çiçekle amcasının evine gider. Hizmetçi, "Yengen evde değil, Ziya Bey üst kattaki odasında komşu kızı Nimet Hanım'la birlikte." der. Ziya'nın kapısının önüne varınca içerden gelen konuşmaları işiten Elvan, birinin "Çürüteceksin, diğerinin kapıya çarptım dersin." benzeri sözlerini duyunca sessizce geri döner. "Nişanlanacağı kızdan haber beklediği gün, elleri komşu kızlarının göğsünde gezen âşıklara gönül vermektense o bulamayacağım coşkun sevginin hayaliyle yaşarım daha iyi!" (s. 83) anlayışındaki Elvan, annesine Ziya'yla evlenmeyeceğini söyler; huyu bilindiği için ısrar edilmez. Ziya Nimet'le işlediği günahın öğrenildiğini bilmenin utancıyla ortalıkta görünmez.

Kısa bir süre sonra Avrupa'da okuyup gelmiş, otuz yaşında gösteren mühendis Şefik Bey Elvan'ı ister. Genç kız yüz yüze görüşme koşulu- nu öne sürer. Evlilik öncesi bu ilk buluşma, dakik bir hesap adamı olan il- keli Şefik'in de hoşuna gider. Düşün

hemen yapılır. Balayı Göztepe'deki teyzenin köşkünde yaşanır. Şefik Bey'in işi İzmir'dedir. Yeni evliler oranın Göztepesi'nde bir ev tutup giderler. Aradan üç, beş ya da yedi yıl geçer. Buradaki tutarsızlığa "Sunuş" yazısında E. Köröglü da değinir; ama romanda buna benzer başka çelişkiler de vardır. Örneğin, teyze kızı Hacer'in evlendiği kaymakam Esat'ın adı, İsmet olarak da geçiyor. Bunlar, gazeteye tefrika yetiştirme acelecisinin bir sonucudur. Kitaplaştırılırken de gözden geçirilmemiş olmalıdır.

Göztepe'deki teyzenin kızı Hacer evlenip İsmet ya da Esat adlı memur eşiyile Elvan'ın deyimiyile Anadolu'da "Emektar bir perçinli bavul gibi oradan oraya taşınmaktadır." (s.16). Kaymakam ve mutasarrıf olan kışkanç damat, mektup yazmasına bile karıştığı karısını tek başına İstanbul'a göndermez. Kocaman köşkünde hizmetlileriyle sıkılan romatizmalı yaşlı teyze kızından umut kesince, yeğeni Elvan'a sık sık yazarak tatillerini yanında geçirmelerini ister. Teyzenin ısrarcılığı sonucu, genç çift "İstanbul İzmir'den serin olur." diyerek üç ay için bu davete uyup gelirler. Anlatıcı Elvan öyküsünü, çok sevdiğini söylediği bu köşkte başlatır. Çocukluğa yönelik bilgiler de Elvan'ın ağzından bu süreçte öğrenilir. Kimisi evli kimisi bekâr eski arkadaşlar buluşur. Bu arada Avrupa'ya gidip üç yılda Ekol Normal'i bitirip dönmüş, Ziya da ortaya çıkar. Elvan'ın gönül yuvasına sokulmak için her yolu dener: "Üç yıl evvel fena bir tesadüfün beni mahrum ettiği saadetin hayaliyle yaşama- ya azmettim... Hayatıma hiçbir kadın gölgesi karışmayacak Elvan ve ben senin gönlümü dolduran sevginle yaşayacağım..." (s. 125). Birlikte konser verme gibi durumlarda hep amcaza-

desine dil dökme anları yakalar. Elvan, her adımı ölçülü kocası Şefik'te bulamadığı "canım cicim" türünden okşayıcı ilgi ve sevgi boşluğuna rağmen onun hukukuna saygı gösterip Ziya'ya uzak durur. Aynı günlerde gebe kaldığını da öğrenir. Üç ay dolmuş, İzmir'e dönüş sırası gelmiştir.

Ziya Maarife baş vurmuş, İzmir Kızılçullu'daki Amerikan Mektebi'ne tarih öğretmeni olarak atanmıştır. Şefik hoşlandığı ve asla kuşkulandırdığı karısının kuzeni ve gizli âşığının kendi evlerinde kalmasında ısrar eder. Elvan istemese de ses çıkarmaz. Şefik evde yokken hizmetçiye rağmen -asla kuşkulandırmıyor- âşıklar hep birlikte. Elvan kocasından çok ziyayla ilgilenir. Ya tartışılır ya musikiyle oyalanır ya da dışarı çıkarlar. Ziya'nın kıskançlığı gözyaşları, sitemleri, hastalıkları birbirini izler. Elvan, ondan eşine sadık kalması konusunda kendisine yardımcı olmasını isterse de saç baş okşama, bilek öpme benzeri dokunuşlardan öteye geçmemeleri biraz da genç kadının anne olmaya hazırlanışındadır. Şefik, baba olacağı için mutludur. Kızları Nurten doğar. Şefik karısıyla Ziya'yı iş için gideceği Ayasuluğ'a (Efes) götürmek ister. Ziya'nın sınavları ise buna engeldir; ama Elvan gider. Bindikleri araçta yedi sekiz kişi vardır. Araç rayların üzerinde kayarak çok hızlı yol alırken devrilir. Şefik'le birkaç kişi ölür, Elvan yaralı kurtulur. Ziya'nın Elvan'ın "gönül yuvasına girmesinin engeli Şefik ölüp ortadan kalkınca "mutlu son" gerçekleşir. Çocuğu da alıp İsviçre'ye balayına giderler.

Gazete ve dergilerde görülen yazılarında toplumculuğu belirgin olan

Burhan Cahit'in bu romanı topluma kapalı, zamanı da belirsizdir. Erol Köroğlu "Sunuş" yazısında; 1920'leri işaret ediyor. Roman 1926'da basıldığına göre içeriği yazılışından az önceki yıllar olmalıdır. Şefik Bey, İzmir'deki evlerinin üst katında bir oda verdikleri Ziya için; "Elektrik yokmuş, ne yapalım, odaya tütmez kokmaz tarafından bir lamba koyarız." der. Artık gebeliği belirginleşmeye başlayan Elvan'la Ziya düşman işgali altında olduğu hiç sezilmeyen kentte, özgürce gezintilere çıkarlar. Ziya, Elvan'ı görev yaptığı okula götürür. Otomobil ve şoförden söz edilir. Teyzenin Trabzon taraflarındaki mutasarrıf damadının; "Vali olmadan İstanbul'a dönmem." demesi de her yere atamaların yapılabildiği bir ortamı düşündürüyor. O zaman da 1924-25 akla geliyor. Romanda savaş, askere alınma, göç, kıtlık, geçim sıkıntısı gibi hiçbir sorun söz konusu edilmiyor. Varsa yoksa Ziya ile Elvan'ın gönül dertleri. Dolayısıyla Burhan Cahit, yanmış, yıkılmış yüz binlerce can yitirmiş ülke okurlarına; "Bakın böyle yaşayanlar da var, dertlerinizi unutun ve avunun." anlamına gelen kaygısız insanların yaşadığı bir dünya sunuyor.

Gönül yuvası okurları kitapta, Doğu-Batı karşılaştırmaları, Türk halk türküleri ya da yeme içme türü folklorik malzeme ile terennüme elverişli gazel ve başka şarkı sözleri, Avrupalı klasik müzik bestecilerinin ad ve eserleri gibi bilgiler bulacaklardır. Yine anlatıcı Elvan'ın ağızından 1920'ler Türkiye'sinde evlilik, kadın, erkek, içki gibi alışkanlıklar ilginç değerlendirmelerdir ki, göz ardı edilmemelidir.

*Cemil Öztürk**

* Dr. , Boğaziçi Üniversitesi, Türkçe Dersleri Koordinatörlüğü.